

MEDİAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Aralık/December 2024, 7(2), 63-81

Geliş: 19.10.2024 | Kabul: 09.12.2024 | Yayın: 31.12.2024

DOI: 10.47951/mediad.1570300

Türkiye’de Dini Grupların Diyanet İşleri Başkanlığına Bakışı: *Altınoluk*, *Köprü* ve *İktibas* Dergilerinde Diyanet Tartışmaları

Ayşe POLAT*

Mahmut Bilal UZUN**

Öz

Bu makalede Türkiye’deki çeşitli dini grupların Diyanet İşleri Başkanlığına (DİB) bakışları basılı medya araçları olan dergiler üzerinden incelenmektedir. Erenköy Cemaati’ne ait *Altınoluk*, Nurculuğun Yeni Asya koluna ait *Köprü* ve radikal İslamcı Ercümen Özkan’la özdeşleşen *İktibas* dergileri 1990–2016 yıl aralığı ile sınırlandırılarak incelenmiştir. “Diyanet,” “Diyanet İşleri Başkanlığı,” “laiklik” anahtar kelimeleriyle dergilerin arşivinde tarama yapılarak DİB ile ilgili yazılar tespit edilmiştir. İçerik analizi yöntemi ile metinlerde açık ve örtülü anlamlar sistematik olarak incelenmiştir. Söz konusu dergilerde öne çıkan ortak özellik, DİB ile ilgili az sayıda yazı olması, konunun ağırlıklı olarak laiklik ve özellikle baskıcı laiklik politikaları çerçevesinde ele alınmış olmasıdır. Ayrıca her üç dergi kendi dini yaklaşım ve ekolünü DİB ile ilgili değerlendirmelerinde doğrudan yansıtmaktadır. Tasavvufi bir dini yaklaşımı benimseyen *Altınoluk*, bir yandan DİB’in Türkiye’de laiklik ve din-devlet-toplum ilişkileri açısından sorunlarına ve çelişkilerine değinirken diğer yandan cemaatler üstü kuşatıcı bir kurum olarak DİB’in gerekliliği ve özerkliğinin önemine dikkat çekmektedir. Radikal İslamcı çizgideki *İktibas*, DİB ve laikliği reddederken; *Köprü*, demokratik laiklik savunusuyla dinin devlet, devletin din üzerinden baskıcı olmadığı bir model ile DİB’in özerkliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Cemaatler, İslamcı Dergiler

The Perspectives of Religious Groups on the Presidency of Religious Affairs in Türkiye: The Debates on the Presidency in the Periodicals *Altınoluk*, *Köprü* and *İktibas*

Abstract

This article examines the perspectives of various religious groups in Turkey on the Presidency of Religious Affairs (PRA) through print media, specifically journals. The journals studied include *Altınoluk*, associated with the Erenköy Community; *Köprü*, affiliated with the “New Asia” branch of the Nur movement; and *İktibas*, associated with the radical Islamist figure Ercümen Özkan, covering the period from 1990 to 2016. Articles were identified through a keyword search using terms like “Diyanet” and “secularism.” The content analysis method was used to systematically examine both the explicit and implicit meanings in the relevant texts. A key finding is the limited coverage of the PRA in these journals, with discussions mainly centered around secularism, particularly in relation to repressive secularist policies. Each journal reflects its own religious perspective in evaluating the PRA. *Altınoluk*, representing a Sufi approach, critiques the PRA’s contradictions, while also emphasizing the PRA’s necessity and autonomy as an inclusive institution. *İktibas*, with a radical Islamist stance, rejects both the PRA and secularism. On the other hand, *Köprü* advocates for democratic secularism, calling for non-coercive state-religion relations and stressing the PRA’s autonomy.

Keywords: Sociology of Religion, Presidency of Religious Affairs, Religious Groups, Islamist Journals

ATIF: Polat, A. & Uzun, M. B. (2024). Türkiye’de dini grupların Diyanet İşleri Başkanlığına bakışı: *Altınoluk*, *Köprü* ve *İktibas* Dergilerinde Diyanet tartışmaları. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 7(2), s. 63-81.

* Dr. Öğr. Üyesi, Boğaziçi Üniversitesi, e-mail: ayse.polat@bogazici.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8739-6372, İstanbul, Türkiye

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, e-mail: mahmutbilal95@gmail.com, orcid.org/0000-0001-9251-9050, İstanbul, Türkiye

Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), din-devlet-toplum ilişkileri bağlamında Türkiye’deki en önemli kurumlardan biridir. 1924’te Diyanet İşleri Reisi İsmail Hakkı Karapınar ile kurulan ve Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren kurumsal bir kimlik kazandırılan DİB, bugüne kadar kamuoyunda farklı pek çok tartışmanın odağında yer almıştır. Ancak DİB hakkında yazılı veya görsel medyada ne tür tartışmaların yer aldığı tespit edebildiğimiz kadarıyla sistematik olarak incelenmemiştir. Benzer şekilde Türkiye’de dini cemaat ve grupların DİB ile ilişkisi, oldukça az sayıda akademik çalışmada ve çok sınırlı ölçüde ele alınmıştır. Bu makale kapsamında Türkiye’de çeşitli dini grupların DİB’e bakış açısı, DİB hakkındaki görüş ve değerlendirmeleri, söz konusu cemaatlerin yazılı basın organları olan dergileri üzerinden incelenerek Türkiye’de din, medya, DİB ve dini gruplar gibi önemli konulara katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye’de özellikle İslamcılık gibi dini oluşumlarda medyanın bilhassa dergilerin oynadığı temel rol düşünülürse (Sunar, 2019) çalışmanın önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bu makalede Türkiye’deki üç dini cemaatin uzun yıllardır yayımlanan ve söz konusu dini grupların görüşlerini topluma yansıtan dergileri üzerinden DİB’e bakışları ele alınmaktadır. Türkiye’deki dört büyük Nakşibendi dergahından biri olan ve Erenköy Cemaati olarak tanınan Sufi ekolün (Büyükkara, 2016) önde gelen yayın organı *Altınoluk* dergisi,ERCÜMEND ÖZKAN tarafından çıkarılan ve ölümünden sonra dahi onun görüşleri ile özdeşleşmeye devam eden, kendisini hem siyasi hem dini olarak radikal ve geleneğe karşı eleştirel İslamcı bir çizgide tanımlayan *İktibas* dergisi (Erkilet, 2017) ve “kültürel islahatçı olarak tanımlanabilecek” (Büyükkara, 2016) Nurculuk hareketinin öne çıkan kollarından Yeni Asya grubu (Arslan, 2011) tarafından çıkarılan *Köprü* dergisi bu çalışmada DİB ile ilgili yazıları bağlamında incelenmektedir.

DİB, Dini Cemaatler ve İslamcı Dergilere İlişkin Literatür

DİB ile ilgili akademik çalışmalar arasında Cumhuriyet döneminde DİB’i, din-siyaset ilişkileri bağlamında ve arşiv kaynaklarına dayalı olarak inceleyen çalışmalar öne çıkmaktadır. (Kara, 2019; Mardin, 1991; Toprak, 2019). DİB’in teşkilat yapısına ağırlık veren çalışmaların yanı sıra (Dursun, 1992), DİB’i hukuki olarak dinin alanın düzenlenmesi ve laiklik açısından ele alan çalışmalar da vardır (Gözaydın, 2020). DİB ile ilgili lisansüstü tezlerde de son yıllarda kayda değer bir artış görülmektedir.

Dini cemaatler hakkında Mardin’in Nurculuk çalışması öncü bir araştırmadır. 1989 yılında İngilizce basılan, 1992’de *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim* adıyla Türkçeye çevrilen eserde Mardin (2017), hem Nurcu hareketin kurucusu Said Nursi’yi hem de onun vefatının ardından cemaatin gelişimini sosyolojik olarak ele almıştır. Nur cemaatinin farklı ekolleri hakkında sonradan çok sayıda lisansüstü tez yazılmıştır (Arslan, 2011). Türkiye’deki dini cemaatler hakkında genel çalışmaların (Çakır, 2017) yanı sıra Cerrahilik (Atacan, 1990), Işıklık (Tekin, 2017) gibi belirli cemaatlere odaklanan araştırmalar da yayımlanmıştır.

Belirli dini cemaatlerin yanı sıra tarikatlarla ilgili çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Nakşibendiliğin farklı coğrafyalardaki tarihsel gelişiminin yanı sıra tarikatın Türkiye’deki serencamı ele alınmıştır (Algar, 2019; Weismann, 2015). Ayrıca özellikle son dönemde İsmailağa Cemaati (Işık, 2021; Ögüt, 2022); İskenderpaşa Cemaati (Öztek, 2022; Sözer, 2018), Erenköy/Altınoluk Cemaati (Açık, 2020a; Ermiş, 2018) ile ilgili lisansüstü çalışmalar yapılmıştır.

İslamcı dergiler literatürü incelendiğinde yapılan ilk ve önemli çalışmalardan biri Kentel'in (2004) "1990'ların İslami Düşünce Dergileri ve Yeni Müslüman Entelektüeller: Bilgi ve Hikmet, Umran, Tezkire" başlıklı makalesidir. 2010 sonrası yapılan pek çok çalışma İslamcı dergileri farklı yönleriyle ele alırken (Maviş, 2017; Sunar, 2019); hazırlanan lisansüstü tezler İslamcı dergilerde kadın, emek veya devlet tartışmaları gibi konulara yoğunlaşmaktadır (Karaman, 2020; Kılıç, 2016).

DİB, dini cemaatler ve İslamcı dergiler hakkındaki bu akademik çalışmalar, son yirmi yılda büyük bir artış göstermiştir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Tez Merkezi'nin verilerine göre DİB'e ilişkin 179 lisansüstü tezdten 167 tanesi 2000 yılı sonrasına aittir. Türkiye'deki Nakşibendi cemaatlere ve Nurculara ilişkin akademik tezlerin tamamına yakını 2016 ve sonrasında yazılmıştır. İslamcı dergilere ilişkin de benzer bir durum söz konusudur. Bu alanda yazılan 27 lisansüstü tezin tamamı 2016 ve sonrasına aittir. Yükseköğretim kurumlarının ve öğrenci sayılarının artışı, söz konusu durumu açıklayan bir etken olabilir. Ancak İslamcılık, muhafazakarlık, dini gruplar ve siyaset gibi konuların son yirmi yılda güncel ve akademik olarak daha fazla ilgi gördüğü de söylenebilir.

Müstakil olarak DİB ve dini cemaatlere ilişkin çok sayıda akademik çalışma olmasına rağmen, DİB ile dini cemaatlerin ilişkisine odaklanan çok az sayıda araştırma mevcuttur. Kutlu (2009), DİB ve Alevilik, Bektaşilik ve Caferilik ilişkisine odaklanmış, ancak DİB ve Sünni ekoller konusuna değinmemiştir. Şahin (2020), *Diyanet Dergisi* ile on bir İslamcı dergiyi siyaset, dış politika, ekonomi gibi çeşitli konular açısından karşılaştırmıştır. Bazı çalışmalar ise DİB ve dini cemaatler konusuna dini gruplar ve siyaset bağlamında sınırlı olarak değinmektedir. Örneğin, Kaya (2018), dini yapıların siyasetteki etkisinden Nurculuk ve Nakşibendilik bağlamında kısaca bahsetmektedir. Aybudak (2022) ise Türkiye'de dini cemaatler ile devlet arasındaki ilişkiyi laiklik sözleşmesi kavramı ekseninde değerlendirirken Nurculuğa değinmekle birlikte hiçbir dini cemaate spesifik olarak odaklanmamaktadır. Özetle, Türkiye'de dini grup ve ekollerin DİB hakkındaki görüş ve yaklaşımları çok sınırlı incelenmiş bir konudur.

Üç Dini Grup ve Dergileri

Türkiye'deki farklı dini grup ve oluşumların DİB'e bakışını karşılaştırmalı ele alabilmek için bu makalede incelenen Nakşibendi Sufi Erenköy Cemaati ve *Altınoluk* dergisi, radikal İslamcı Ercümen Özkan ekolü ve *İktibas* dergisi ve Nurculuğun Yeni Asya ekolü ve *Köprü* dergisi kısaca tanıtılacaktır.

Erenköy Cemaati kendisini Nakşibendiliğin Halidiyye koluna, silsilede Mevlâna Halid-i Bağdadi'ye dayandırmaktadır. Yakın dönemde önce Esad Erbîlî ardından halifesi olan Mahmud Sami Ramazanoğlu, ardından Musa Topbaş ve son olarak Osman Nuri Topbaş cemaatin önderliğini yapmıştır (Açık, 2020). Ramazanoğlu, 1892 yılında Adana'da doğmuş; Daru'l Fünun Hukuk Mektebini bitirmiş, tekke ve zaviyeler kapatılınca Adana'ya geri dönmüş, ancak sonradan dergâhın başına geçmek için önce Beyazıt'a sonra hocası Esad Erbîlî'nin son yıllarını geçirdiği Erenköy semtine taşınmıştır (Çakır, 2017, s. 59). Cemaate Erenköy Cemaati/Dergâhı isminin verilmesi, Ramazanoğlu'nun hocasının ve kendisinin burada faaliyet yürütmesi sebebiyledir. Ramazanoğlu'nun ölümünün ardından Musa Topbaş cemaatin başına geçmiştir. Konya'da 1917'de doğan Topbaş, tüccar bir aileden gelmektedir. Dönemin önde gelen din âlimlerinden dersler alan Topbaş, 1950'de tanışıp sohbetlerine iştirak ettiği Ramazanoğlu'na 1956'da bağlanmış ve 1976'da ondan hilâfet almıştır (Açık, 2020, s. 14). Topbaş 16 Temmuz 1999'da İstanbul'da vefat edince cemaatin başına Osman Nuri Topbaş geçmiştir.

Altınoluk, Erenköy Cemaati’nin yayın organı olarak 1986’dan beri aylık olarak yayımlanmaktadır. Güncel konulara oldukça sınırlı düzeyde yer veren, ağırlıklı olarak tasavvufi yazılar yayımlayan bir dergidir. *Altınoluk’un* yazı kategorileri bunu ortaya koymaktadır. Gönül Bahçesinden, Ayın Sohbeti, Canım Arzular Seni, Tasavvuf, Musahabe en çok yazı içeren kategoriler iken Türkiye Gündemi çok az, Dünya Gündemi ise daha yoğundur. Derginin editörlüğünü çok uzun bir süre Ahmet Taşgetiren yapmıştır.

Altınoluk’un çeşitli sayılarında Diyanet İşleri başkanları ile gerçekleştirilen mülakatların yanı sıra derginin yazarları arasında DİB’de görev alanlar da vardır. Örneğin, *Altınoluk’ta* en çok yazan yazarlardan biri olan Hasan Kâmil Yılmaz, 2010 yılında DİB başkan yardımcılığına atanmış, 2017 yılında ise İstanbul Müftülüğüne tayin edilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Sufi Nakşibendi Erenköy cemaatinin, radikal İslamcı ve Nurcu ekollere göre insan kaynağı ve sosyal sermaye açısından DİB’e daha yakın olduğu söylenebilir.

Ercümen Özkan, 1938’de Kırşehir’de doğmuştur. 1959’da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bırakarak Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine geçiş yapmıştır. Özkan’ın İslamcı fikriyatla ilk tanışması, 1960 yılında Ürdün kökenli İslamcı bir hareket olan Hizbu’t Tahrir hareketi ile olmuştur. Özkan, amacı Suriye’yi ve Irak’ı da içine alacak bir hilafet devleti kurmak olan Hizbu’t Tahrir hareketinin Türkiye’deki lideri konumuna yükselmiştir (Atalar, 2021, s. 16). Hizbu’t Tahrir üyeliği yüzünden 1967 ile 1970 yılları arasında çeşitli hapis cezalarına çarptırılan Özkan, kendisinin kurduğu Basın Haber Ajansını vefatına kadar yönetmiştir (Atalar, 2021, s. 12).

Kendisini “radikal veya köktenci Müslüman” olarak tanımlamaktan çekinmeyen Özkan, geleneksel İslam’ı sıklıkla eleştiren yazılar kaleme almıştır. Özkan’ın geleneksel İslam eleştirisinin merkezinde tasavvuf yer almaktadır. Özkan’a göre (1996) tasavvuf; Yunan felsefesi, Uzak Doğu inançları ve Orta Asya’dan gelen Türk inançlarının İslam’ın içine sokulduğu ayrı bir dindir. Özkan (1996), İslam’da zahire tasavvufta ise batına göre hükmedildiğini, İslam dininde kullukta ilerledikçe sakınılan şeylerin çoğalmasına karşı tasavvufta mertebe kat ettikçe yükümlülüğün azaldığı gibi karşılaştırmalar üzerinden İslam ve tasavvufun farklılığına dikkat çeker. Özkan’ın geleneksel din eleştirisinin diğer odağını fıkıh ve mezhepler oluşturmaktadır. Birçok fıkhi eserin yüzlerce yıl öncesinin meselelerini çözmek için ortaya konduğunu, bu nedenle bunların bugün anlam ve işlevini yitirdiğini öne sürer (Erkilet, 2017). Özkan (1999), mezheplerin din gibi telakki edilmesini de reddeder.

Özkan, geleneksel olarak tanımladığı dini anlayış kadar hümanizm, sosyalizm, laik demokratik görüş gibi modern ideoloji ve görüşleri de reddeder. Özkan, bir kısım çağdaş ihya hareketleri gibi hem geleneksel(cı) hem modern(ist) düşünce ve pratikleri eleştirmektedir (Ali, 2012). Erkilet’e göre (2005) Özkan, Kur’an ve sünnet bazlı “arı duru bir İslam” hedeflediği gibi bu dini görüş onun siyasi mücadelesinin de temelini oluşturmuştur (s. 688). Özkan’ın düşüncesinde dini ve siyasi mücadelenin amacı İslam’ı hem sonradan eklenen geleneksel unsurlardan hem de güncel laik ideolojilerden kurtarmaktır.

Özkan, *İktibas’ı* kendi görüşlerini yaymak için neşretmiştir. *İktibas*, Ocak 1981’de yayın hayatına başlamış, siyasi ve dini olarak radikal ve geleneğe karşı bir İslamcılık ile özdeşleşmiştir (Erkilet, 2017). İlk dört senesinde 15 günde bir çıkan dergi, devam eden süreçte aylık olarak yayımlanmıştır. *İktibas*, pek çok farklı gazete ve dergiden derleme yazıların yanı sıra telif yazıları da

yayımlamaktadır. Dergi, güncel ve gündelik haber ve yorumlara, polemik yazılarına oldukça fazla yer vermektedir. *İktibas*'ın “yorum, kavram, düşünce” başlıklı alt bölümlerinde kavramlarla ilgili düşünsel yazılar olmakla beraber “gündem” başlığı altında güncel konulara ilişkin yorum yazıları daha ağırlıklıdır. Özkan, derginin her sayısında “Selam İle”, “Yorum”, “Kavramlar” ve “Okuyucu Mektuplarına Cevaplar” gibi bölümlerde kendi görüşlerini yazmıştır (Erkilet, 2017). 2010'dan itibaren internet ortamında da yayımlanan dergide bugün halen Özkan'ın eski yazılarına “Kavram” başlığı altında yer verilmeye devam edilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde dünyaya gelen Said Nursi (1877-1960), Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve çok partili hayata geçiş sürecine kadar Türkiye'de yaşanan önemli hadiselerle tanıklık etmiş biridir. Nursi'nin fikirlerinin şekillenmesinde içinde bulunmuş olduğu şartların etkisi yadsınamaz. Bununla birlikte Said Nursi kendi ıslahatçı, yenilikçi görüşlerini de ortaya koyarak Nurculuk hareketine önderlik etmiştir. Büyükkara (2016), Nursi ve Nurculuğu aşağıdan yukarıya, insan odaklı bir toplumsal ve dini reformu amaçlayan kültürel ıslahatçılıkla eşleştirir; bir taraftan Müslümanların dinleri hakkındaki yanlış anlayış ve pratikleri, bozulan dini geleneği değiştirmeyi amaçlayan ıslahatçılığın diğer bir yandan da seçmeci bir anlayışla moderniteden faydalanmayı benimsediğini ifade eder (ss. 135-139). Risale-i Nur külliyyatı hem klasik tefsirden ayrılan yanları hem de iman ve insan odaklı toplumsal reform çağrısıyla ıslahatçı çizgiyi yansıtır. Bu eserlerinde Nursi, materyalist ve pozitivist akımları reddetmekle beraber anayasacılık ve meşrutiyeti savunur.

Nursi'nin vefatının ardından farklı Nurcu kollar oluşmuştur. Yeni Asya grubu, adını 1970'te yayın hayatına başlayan, Nursi'nin talebesi Zübeyr Gündüzalp öncülüğünde çıkarılan *Yeni Asya Gazetesi*'nden almaktadır. Gazete, demokrasiyi savunmayı, dinsizlik ve komünizmin mahiyetini ortaya koymayı, insanları ikna ile hak ve hakikate çağırmayı temel prensipleri olarak belirtir (Arslan, 2011). Yeni Asya grubunun en belirgin özelliği merkez sağ partilere açıkça destek vermesidir. Çakır'a (2017) göre Yeni Asya grubunun kanaat önderlerinden Safa Mürsel, “günümüz toplumlarının ya demokratik ya despotik olduğunu”, “DP, AP, DYP çizgisinin alternatifinin despotizm olduğunu” savunmuştur (s. 101). Nitekim DYP lideri Süleyman Demirel ile Yeni Asya'nın *Köprü* dergisinde laiklik hakkında bir röportaj gerçekleştirilmiştir.

Köprü, 1977'de *İlme İrfana Umrana Köprü* ismiyle yayın hayatına başlamıştır. Ekim 1980'den bu yana Yeni Asya Yayıncılık tarafından *Köprü* ismiyle yayımlanmaktadır. Başlarda aylık olarak çıkan *Köprü*, 1994'te 46. sayıdan itibaren üç ayda bir kış, bahar, yaz, güz alt başlıklarıyla çıkmaya devam etmiştir. *Köprü*, akademik bir dergi olmamakla beraber dergideki yazıların kayda değer bir kısmı akademisyenler tarafından kaleme alınmaktadır. Ayrıca derginin akademisyenlerden oluşan bir danışma ve hakem kurulu bulunmaktadır. *Köprü'deki* yazıların bir kısmı doğrudan Said Nursi'nin görüşlerine dayanırken bir kısmı din, bilim, medeniyet, devlet, siyaset ve adalet gibi konulara odaklanmaktadır.

Yöntem

Bu makale kapsamında *Altınoluk*, *İktibas* ve *Köprü* dergilerinin DİB hakkındaki yazıları içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Tek bir tanımı olmamakla beraber içerik analizi bir metnin barındırdığı “açık ve örtülü anlamları sistematik” olarak metne dayalı bir biçimde inceleyen, “metin temelinde yinelenen ve geliştirilen kategori sistemi ile çözümleyen ve görülden açık/aşık olmayan bağlama yönelik çıkarımlar yapan bir araştırma yöntemidir” (Gökçe, 2019, s. 62). Niteliksel içerik

analizinde metnin anlamını açıklamaya yönelik önce tümevarımsal sonra tümdengelimsel yorumlayıcı tema ve kategoriler oluşturulur (Mayring, 2000).

Dergilerin tüm sayılarını taramak mümkün olmayacağı için, araştırma 1990–2016 yılları ile sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamında incelenecek metinleri belirlemek için İslamcı Dergiler Projesi (İDP) ve Köprü dergisinin kendi arşivinde anahtar kelime taraması yapılmış ve makalenin konusuyla ilgili yazılar tespit edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle, ilgili dönem aralığında “Diyanet,” ve “Diyanet İşleri Başkanlığı” anahtar kelimeleriyle tarama yapılmıştır. Daha sonra “laiklik” anahtar kelimesi ile de tarama yapılarak tespit edilen makaleler araştırmaya dahil edilmiştir. Son olarak dergilerin kapaklarındaki yazı başlıklarına bakılarak, belirtilen anahtar kelimelerin geçmediği ancak konu ile ilgili olduğu düşünülen yazılar incelenmiştir.

Öncelikle niceliksel olarak DİB ile ilgili yazıların toplam yazılar içindeki oranı belirlenmeye çalışılmıştır. Altınoluk’un 1990–2016 yılları arasındaki tüm sayılarından yazı sayısının ortalaması 28’dir. Altınoluk’ta en az 1990 yılında 15 yazı, en fazla 2006 yılında 39 yazı olduğu tespit edilmiştir. İktibas dergisinin arşivine internet sayfasındaki link üzerinden ulaşıldığından derginin tüm sayılarındaki yazı sayısı tam olarak hesaplanamamıştır. Ancak İktibas’ın bir sayısında yaklaşık 25 yazının yayımlandığı belirtilebilir. Köprü’nün 1990–2016 yılları arasında sayı başına düşen ortalama yazı sayısı 16’dır.

Dergilerin bu ortalama yazı sayıları, aylık çıkma süreleri (Köprü üç aylık Altınoluk ve İktibas aylık) ve 1990–2016 olmak üzere araştırma kapsamında belirlenen on yıl periyodu dikkate alınarak toplam yazılar hesaplanacak olursa Altınoluk’ta 5376, Köprü’de 1024, İktibas’ta 4800 yazının yayımlandığı belirtilebilir. Bu sayıların toplam yazı sayısının altında olan ortalama rakamlar olduğu da vurgulanmalıdır. Nitekim, Altınoluk’un 1990–2016 arasındaki tüm sayılarındaki yazı sayısı tek tek hesaplandığında toplam 8984 yazı yayımlandığı görülür.

Sayısal olarak bakıldığında dergilerin toplam yazı sayı içinde DİB ile ilgili yayınları azdır. DİB anahtar kelimesi ile İDP kataloğunda yapılan genel aramada Altınoluk’ta 44, İktibas’ta 60 yazı tespit edilmiştir. İDP kataloğunda yer almayan Köprü’nün kendi online arşivinde, DİB anahtar kelimesi ile yapılan taramada sadece bir yazı tespit edilmiştir. Her üç dergi için laiklik kelimesi ile yapılan taramada Altınoluk’ta 64, İktibas’ta 241, Köprü de 10 yazı tespit edilmiştir. Laiklikle ilgili tüm yazılar doğrudan DİB ile ilgili değildir. Bu açıdan niceliksel olarak üç dergide DİB hakkında az sayıda yayın olduğu söylenebilir.

Ancak yine de bu yazılar, niteliksel bir içerik analizi için yeterli malzeme sunmaktadır. Anahtar kelime taraması ile ilgili yazılar belirlendikten sonra bu metinlerde ortaya konulan fikir ve görüşler dergilerin temsil ettikleri dini ekoller de dikkate alınarak kapsamlı olarak incelenmiştir. Tespit edilen yazılar, kendi bütünlükleri ve dergilerin genel özellikleri dikkate alınarak özetleyici bir içerik analizine tabi tutulmuştur (Gökçe, 2019, s. 137).

DİB özelinde ilgili tartışmalar dini yaklaşım kadar Türkiye’de laiklik meselesi bağlamında gerçekleştiğinden dergilerin DİB’e bakışında dini ekollerin yanı sıra laiklik ile ilgili görüşleri de içerik analizine tabi tutulmuştur. Örneğin Altınoluk, İktibas ve Köprü, DİB’i kendi dini görüş ve yaklaşımlarının yanı sıra laiklik konusu etrafında da tartışmaktadır. Dergilerin DİB ile ilgili yazılarında öne çıkan temalar olarak laiklik ve farklı laiklik modelleri hakkındaki görüşleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamıza dergilerdeki yazıların yazarların görüşlerini ifade edip derginin genel düşünce ve tavrını yansıtmadığı eleştirisi yöneltilebilir. Bu noktada yazarlar üzerinden dergilerin ve temsil ettikleri cemaatlerin DİB'e bakış açısını tespit etmenin bir kısıtlılık barındırdığı eleştirisi makuldür. Ancak ele alınan dergilerin genel tutumuna tek tek yazılar üzerinden değil bütüncül yaklaşılarak ulaşıldığı ve ilgili yazarların çoğunun söz konusu dergilerde en az bir yazısı yayımlandığı dikkate alınacak olursa tespit edilen yazıların analizde kullanılması geçerli bir yöntemdir.

Altınoluk: Çelişkili ama Vazgeçilemez Bir Kurum Olarak DİB

Altınoluk'ta DİB'e dair iki tema öne çıkmaktadır: DİB'in özerkliği meselesi ve çelişkili ancak vazgeçilemez bir kurum olarak DİB'in varlığı. DİB'in özerkliği konusu çeşitli yazılarda dolaylı olarak ifade edilmekle birlikte doğrudan konuyla ilgili yazı Hayreddin Karaman'a aittir. Karaman (1992), DİB'in hükümetlerden ve siyasetten tamamen bağımsız, hem ilmi hem de idari ve mali özerkliğe sahip olması gerektiğinin altını çizer. Karaman, Diyanet'e ait vakıfların kuruma tekrar tahsis edilmesiyle DİB'in mali özerklik kazanmasının gerekliliğini savunur. Ayrıca Karaman (1992), bir hükümet değişikliği olduğunda gerek DİB başkanının gerekse DİB'in kadro ve taşra teşkilatlarının da değiştiğinden, bu durumun imam ve vaizler dahil olmak üzere bütün bir DİB personeli arasında kayda değer bir endişe yarattığından bahsederek DİB'in idari ve siyasi bağımsızlığının önemini vurgular (s. 18). DİB başkanlarının seçimle atanmasını ve başkanların kuruma kadro alımlarında ilgililerin rızasını gözetmesini önerir. Karaman'ın DİB'i bağlamsal politika ve siyasetin dışında tutarak hem kurum ve mensuplarını korumayı hem de kurumun ilimden mali boyuta çok kapsamlı bir özerklik ihtiyacına dikkat çekerek DİB'i güçlendirmeye çalıştığı öne sürülebilir.

Altınoluk dergisinde, DİB'in özerkliği sadece siyasi olarak değil, dini alandaki diğer kurum ve aktörler açısından da değerlendirilmektedir. Dergide DİB başkanları ile yapılan röportajlarda DİB'in siyasetten ve cemaatler dahil diğer dini aktörlerden bağımsız, otonom bir üst kurum olması vurgulanmaktadır. Uzun yıllar DİB başkan yardımcılığı ve başkanlığı yapmış olan Tayyar Altıkulaç (1971-1976, 1978-1986) ve Mehmet Nuri Yılmaz (1992-2003) ile yapılan mülakatlarda DİB'in cemaatler üstü olmasının, doğrudan hiçbir cemaatle eşleştirilmemesinin önemi vurgulanırken DİB'in cemaatlerin eline geçmesine karşı teyakkuzda olunması gerektiği dile getirilmiştir.

Din hizmetini cemaatlere bırakmanın bir karışıklık ve siyasi çekişmeye sebebiyet vereceğini öne süren Altıkulaç (1993), DİB'in siyasi iktidarın emrinde olduğu izleniminin kurumu ve başkanları yıpratmış olduğunu, bunun için yeni bir yasal düzenlemeye ihtiyaç olduğunu aktarır (s. 19). Yılmaz (1993), Altıkulaç'tan farklı olarak kendi görev süreci boyunca hiçbir siyasi baskı altında kalmadığını, dine karşı devletin çıkarlarını önceleyen herhangi bir fetva talebinin olmadığını öne sürmüştür. DİB'in "fitne çıkarmamaya çalışan" özenli "hassas" yaklaşımını vurgulayan Yılmaz (1993), DİB'in "ıslah edilmesi" gerekli yanları olmasına rağmen "hurafe ve bid'atlerden" toplumu arındırma misyonunu gerçekleştirdiğini ifade etmektedir (s. 9).

Gerek Yılmaz (1993) gerek Altıkulaç (1993) DİB'in gerçekleştirdiği görevin cemaatler tarafından tek başına karşılanamayacağını; Türkiye'deki dini cemaat, grup ve oluşumların çeşitliliği karşısında devletin dini alanı kontrol etme isteğini makul gördüklerini belirtmektedirler. Bu açıdan aslında DİB'i dini alanda temel otorite olarak kabul eden başkanlar bir dini cemaatin yayın organıyla yaptıkları mülakatta cemaatlere tanınabilecek sınırlı alanı da doğrudan veya üstü kapalı benimsemektedir. Yılmaz'a göre (1993) cemaatler "hayır faaliyetlerini samimiyetle yürütüp" siyasetten uzak durmalı, ancak bir yandan da DİB ile sınırlı bir iş birliğine girmelidir (s. 10).

1990’larda DİB başkanları ile yapılan röportajlardaki özerklik, cemaatler ve politika üstü bir kurum olarak DİB vurgusu, 2010’ların ortasında *Altınoluk* dergisinde gerekli ancak sorunları olan bir kurum olarak öne çıkmaktadır denilebilir. Nitekim, DİB başkan yardımcılığı ve DİB başkanlığı (2010–2017) yapmış olan Mehmet Görmez ile *Altınoluk*’ta yapılan iki röportajda Görmez (2015; 2016), DİB’in Türkiye’de dini anlatmakta yetersiz ve geri kaldığını, din görevlileri arasında adanmışlık ve gönüllüğünün kuvvetlendirilmesini, dini istismar eden gruplara karşı Kur’an ve sünnet temelli bir din anlayışını vurgular.

Altınoluk’ta vurgulanan özerklik fikrinin DİB’in kuruluşundan beri barındırdığı din-devlet-toplum ilişkilerine dair hem dini hem politik alan ve aktörlerden gelen baskı ve sorunları azaltmaya yönelik pratik bir öneri barındırdığı hem de aslında din ve devlet gibi alanların ayrışmasını benimseyen bir tavrı yansıttığı söylenebilir. *Altınoluk*’un genel olarak DİB ile doğrudan bir dini veya fikri çatışmaya girmekten kaçınmasının yanı sıra DİB’i farklı devlet kurumları açısından zor bir konuma sokacak tavırdan sakındığı öne sürülebilir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, Anayasa Mahkemesinin başörtüsü yasağı karşısında Din İşleri Yüksek Kurulunun görüşünün sorulduğu yazıdır. “DİB’in Anayasa Mahkemesi ile polemige girmek istemeyeceği” öngörülerek başörtüsü hakkındaki soru, Anayasa Mahkemesinin görüşüne cevaben sorulmamıştır (Taşgetiren, 1994, s. 6). Bir diğer ifade Din İşleri Yüksek Kuruluna soru, Anayasa Mahkemesinin kararından bağımsız olarak yöneltilmiş gibi ifade edilmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulunun başörtüsünü destekleyen ve İslam’ın bütüncül bir din olduğunu vurgulayan yanıtını (Taşgetiren, 1994, s. 6) yayımlayan *Altınoluk*, bir yandan konuyu gündeme getirerek bir devlet kurumu olarak DİB’e İslam’ı savunma alanı açmışken bir taraftan da DİB ile Anayasa Mahkemesi’ni doğrudan karşı karşıya getirmekten sakınan ılımlı bir çizgi benimsemiştir. Bu usûl, derginin genel çizgisiyle de büyük ölçüde örtüşmektedir.

Altınoluk, laiklik tartışmaları bağlamında bir taraftan DİB gibi kurumların barındırdığı çelişkileri ima ederken bir yandan da DİB’in vazgeçilemeyecek bir kurum olduğunun altını çizmektedir. Nitekim, DİB’in “tapu kadastro işleri” gibi bürokrasideki herhangi bir devlet kurumunun ismini çağrıştırmadan uzak, daha etkileyici bir kurumsal isme sahip olması gerektiğini öne sürmüştür (Taşgetiren, 1993). *Altınoluk*’un Kasım 1993’te “Diyanet: Bir Dokun Bin Ah İşt” kapak başlığı ile çıkan özel dosyasında DİB, çelişkileri ve kurumsal önemi açısından ele alınmıştır. DİB’in, Türkiye’de tartışmaların odağında oluşu, hiçbir toplumsal kesimi tam memnun edemeyip “İslam ve Müslümanların beklentileri ile sistemin yüklediği misyon” arasında sıkışık kalmış bir kurum olduğu belirtilir (Taşgetiren, 1993, s. 3). Taşgetiren (1993), DİB’in dini kontrol altında tutmak için kurulduğunu, bağımsızlığı elinden alınmış bir kurum olduğunu vurgular.

Altınoluk’taki başka yazılarda da Cumhuriyet döneminin dini baskılayan ve yasaklayan tavrına dikkat çekilmektedir (Tan, 1992). Bu bağlamda DİB de laiklik ve İslam arasında sıkışmış, çatışma ve sancılardan kurtulamayacak bir kurum olarak karakterize edilir. *Altınoluk*, devlet ve din arasındaki sancılı ve adeta yapısal olarak çözülemeyecek uzlaşmazlıklar barındıran ilişkinin en azından farkına varılıp devletin laiklik politikalarını gözden geçirip halkın inançlarıyla hem genelde devleti hem özelde DİB’i daha barışık olmaya çağırılmaktadır denilebilir. Nitekim Taşgetiren (1993), Türkiye’nin modernleşme sürecinin İslam’ı geriletilip Batılı değerlerin üstünlüğünün benimsenmesine yönelik baskıcı laiklik politikalara dayandığını, toplum ve devletin arasında gerilimli bir ilişkinin oluştuğunu, ortak payda olan İslam kimliğinin sistemden çıkarılmaya çalışılmasının toplumsal sorunları arttıracığını belirtir.

Altınoluk'taki farklı yazılar (Doğan, 1994; Taşgetiren, 1994) çeşitli laiklik modellerine dikkat çekerek dini özgürlükleri kısıtlayan “Türk tipi” laikliği eleştirip daha demokratik bir modeli savunmaktadır. Örneğin Taşgetiren,(2008) İslam dininin hayatın her alanını kapsayıcı yanını vurgulayarak dinin sadece özel alana ve vicdana indirgenmesini reddeden, demokratik bir laiklik ve dini alan savunusu ortaya koyar. Buradaki bütüncül ve aslî bir unsur olarak İslam anlayışı *İktibas'a* yakinken demokratikliği önceleyen laiklik vurgusu *Köprü'nün* görüşüne yakındır. Nitekim *Altınoluk'un* 2000'lerde yayımlanan sayılarında Türk tipi laikliği başka ülkelerdeki laiklik modelleriyle karşılaştıran yazılar artmıştır. DİB'in Avrupa Birliği entegrasyonuna yönelik hedef ve politikaları gibi konular üzerine çeşitli makaleler yayınlanmıştı r(Vezir, 2000). Bu yazıların çoğu, demokratik ve baskılayıcı olmayan, özgürlüklere daha çok alan tanıyan bir laiklik ve DİB modeli görüşünü yansıtmaktadır. Örneğin; Okumuş (2011), Türk laiklik politikalarını, Fransız modelinden ilhamla, “jakoben,” tepeden inme ve dine müdahaleci bir çizgide olmakla niteleyip eleştirir (ss. 57-58). Okumuş, DİB'i doğrudan eleştirmemekle beraber devletin din eğitimi tekeline almasını eleştirir ve baskıcı laiklik politikalarının halkı takiye yapmaya ittiğini iddia eder (Okumuş, 2011, s. 58).

Altınoluk'ta DİB, bazen devletin dini kontrol etmek için araçsallaştırdığı, demokratik bir laiklikten uzak, özerk olmayan bir kurum olarak sunulurken bazen de inançlı halk ve laik devlet arasında köprü görevi görebilecek, cemaatler ve siyaset üstü vazgeçilemez bir kurum olarak sunulmaktadır. *Altınoluk'un* DİB'e karşı zaman içinde değişiklikler gösterebilen ikircikli bir yaklaşım sergilemekle beraber, temsil ettiği tasavvufi ekolün DİB ile doğrudan çatışmaya girmekten uzak, DİB'in itibarını gözeten, laiklik eleştirilerine rağmen Türkiye'de laiklik ve DİB'in gerekliliğine vurgu yapan bir çizgide yer aldığı vurgulanabilir.

İktibas: Laiklik ve DİB'in Kategorik Reddi

İktibas'ın DİB ile ilgili en öne çıkan tutumunun, laikliği İslam'la uyuşmayan bir sistem olarak reddedişi kapsamında DİB'i de kabul etmemesidir denilebilir. Bu görüş *İktibas'taki* pek çok yazıda aktarılmakla beraber, Özkan'ın “Laiklik ve Demokrasi” başlıklı yazısı bu fikrin en çarpıcı örneklerinden biridir. Özkan (1990), antik dönemden bugüne hem demokrasinin gelişiminden hem de laikliğin tarihsel seyrinden bahseder. İslam'da ruhban sınıfı olmadığı için Hz. Peygamber'in kurduğu düzenin kesinlikle ne teokratik ne de laik olmadığını vurgular. Özkan'a göre (1990) teokratik devlet “Allah'ın adamı olanların” devleti iken ruhban sınıfının olmadığı İslami düzende kimse “Allah'ın adamı değildir” (s. 12). İslam'da her insanın aracısız şekilde Allah'ın muhatabı olduğunu ifade eden Özkan (1990), bu açıdan tasavvufu da eleştirir. İslam'ın devlet yönetiminden bireylerin özel alandaki davranışlarına kadar her alanı kapsayan bir din olduğunu, egemenliğin demokraside halka, İslam'da ise Allah'a ait olduğunu belirterek İslam, demokrasi ve laikliğin birbiriyle uyuşamayacağını vurgular (Özkan, 1990, s. 13).

İktibas'ta Özkan'ın yanı sıra farklı yazarlar da benzer görüşler ortaya koymuştur. “İslam'ın bütüncül bir sistem olduğu” (Aras, 2011, s. 24), İslam'ın laiklikle örtüşmeyeceği, Müslümanların “laiklikten medet ummasına” yönelik politik arayışların hatalı olduğu (Durmuş, 2006, s. 19) şeklindeki fikirler *İktibas'ta* sıklıkla dile getirilmektedir. Durmuş (2006), devlet düzeninin dinle uyuştugu, başörtüsü gibi dini pratiklere izin verildiği bağlamlarda bile Müslümanların “sistemi meşrulaştırma” çabasına girerek “ılımlı bir tavır” benimsemelerini doğru bulmaz (s. 18). Müslümanların sisteme teslimiyetini eleştirirken DİB'i de “itaat kültürüne katkı sağlayan” bir organ olarak değerlendirir. *İktibas*, 2002'de DİB ve ilahiyat fakültelerinden pek çok katılımcı ile düzenlenmiş Din Şurasını dini taleplerle devletin taleplerini uzlaştırma amaçlı bir organizasyon

olarak değerlendirip dinin devletten üstünlüğüne vurgu yaparak bu toplantıyı ve DİB’i sertçe eleştirmiştir (Durmuş, 2002).

Bu çerçevede *İktibas* için DİB, laik bir rejimde kurulmuş bir devlet kurumu olarak hiçbir şekilde meşru görülmez ve görülmemelidir. *İktibas*’taki DİB ile ilgili yazıların neredeyse tamamı olumsuz haber ve yorum yazılarıdır. Bir yandan Etyen Mahçupyan’ın kendi gazetesinde yayımlanan “Öteki Diyanet de Resmileşiyor” başlıklı yazısını *İktibas* alıntı yazılar arasında yayımlayarak hem Türk laiklik tecrübesinin baskıcı yanına hem de DİB’in bu bağlamda şekillenmiş araçsal bir kurum olduğuna dikkat çekmektedir. Diğer bir yandan da Mahçupyan’ın (2005) resmi din anlayışı ve bunun dayatılmasına yönelik eleştirel fikrini ve DİB’in sadece “bu dünyanın değil öteki dünyanın da doğrularını belirlemeye çalışan” (s. 79) bir kurum olarak takdim edişini yayımlayarak DİB’i İslami hakikatleri ortaya koyan tek kurum olarak görme yaklaşımını reddettiğini ortaya koyar.

İktibas, DİB’in kurumsal itibarını zedeleyen, oldukça sert ithamlar içeren haber ve yazılar da yayımlamıştır. Bunlardan biri *İktibas*’ın aslında İslam ile laikliği uzlaştırmaya çalıştığı iddiasıyla eleştirdiği Refah Partisinin 1990’larda oldukça radikal ve tartışmalı fikirleriyle gündeme gelen, sonradan kendisinin Mesih olduğu iddiasında bulunan dönemin milletvekili Hasan Mezarıcı’nın Diyanet Vakfı hakkındaki yolsuzlukla ilgili haber yazısıdır. Mezarıcı (1992), Diyanet Vakfının hac organizasyonunda yolsuzluk yaparak haksız kazanç elde ettiğini öne sürmektedir. Kenan Evren döneminde çıkarılan hac yönergesi ile hac tekelinin Diyanet Vakfına verildiğini belirten Mezarıcı (1992), hacca giden din görevlilerinin harcırahlarının verilmeyip söz konusu paranın vakfa aktarılacakları ve ev kiralamalarında usulsüzlük yapıldığını ve vakfın yolsuzluk yaptığını iddia edip TBMM’ye soru önergesi vereceğini ifade etmektedir (s. 47). Doğrudan DİB hakkında olmasa bile onunla bağlantılı Diyanet Vakfı hakkındaki bu habere *İktibas*’ın yer vermesi dikkat çekicidir.

DİB’le ilgili olumsuz bir diğer yazı *İktibas*’ın “Diyanet’e Güven Yok” başlıklı haber yazısıdır. Bu yazı radikal bir çizgide yayın yapan Yeni Akit gazetesinden alıntılanmış gibi ilginç bir biçimde yazının kaynağını “seküler” kimliğiyle öne çıkan Zülfü Livaneli’nin İzmir Sanayi ve İş adamları Derneğinin düzenlediği bir programda araştırmacı Bülent Tanla’nın anket verilerine dayalı konuşması oluşturmaktadır. Livaneli ve Tanla (2001), Türk halkının kurumlara duyduğu güveni ölçen araştırmanın sonuçlarına göre TBMM’ye güvenin 1999-2001 arasında %13 ‘lere kadar gerilediği gibi DİB’e duyulan güvenin de %36’dan %21’e indiğini belirtir (s. 72). Herhangi bir bağlam vermeksizin bu güven kaybı tartışılmamakla beraber gerek Meclis gerekse DİB’e dair güvende kayda değer bir azalma olduğunu öne süren bu araştırmaya *İktibas*’ın yer vermesi, derginin DİB hakkındaki olumsuz görüşlerinin bir yansımasıdır.

Köprü: Baskılanmayan ve Baskı Aracı olmayan Din ve DİB

Köprü’de DİB hakkındaki yazılar, derginin temel özelliğini yansıtarak, bir yandan Said Nursi’nin fikir ve tutumlarına bir yandan ise çağdaş sosyal ve politik entelektüel tartışmalara dayandırılarak kaleme alınmaktadır. Köprü’de doğrudan DİB başlığıyla ele alınan yazılar diğer iki dergiden daha azdır. Köprü, *İktibas*’tan farklı olarak DİB ve laikliği temel olarak reddetmenin aksine demokratik laik bir düzende devlet ve din ilişkilerinin baskıcı ve araçsal olmayan bir çizgide inşa edilebileceğini vurgular. Köprü’de bir taraftan Türk laiklik modeli, erken dönem laiklik politikaları, Said Nursi’nin kendi hayat hikayesi üzerinden eleştirilip dini alana yönelik baskılar reddedilirken diğer yandan anayasal ve demokratik hukuka dayalı bir düzen savunulmaktadır. Dergi yazarlarından

Çakır'a göre (2002), dinin baskılanmaması gerektiği gibi dinin kendisi de bir baskı aracına dönüşmemelidir.

Köprü, devletin dini alandan tamamen çekilmesinin mümkün ve doğru olmadığı belirtirken DİB için “su işleri” kurumunu çağrıştıracak isimler yerine daha ciddi isimler verilmesini (Güleçyüz, 1994) ve DİB'in en azından kısmen özerk olması gerektiğini vurgular (Ergün, 2012). Ancak Köprü, bir taraftan da din hizmetinin sadece devlet tarafından değil, sivil toplum kuruluşları ve cemaatler tarafından da yürütülmesini savunur. Bu açıdan devletin din hizmetinde dindar kişi ve kurumların önünü açması, onların çalışmalarına engel olmaması gerektiği belirtilerek devletin DİB üzerinden din hizmetlerinde tek otorite olmaması gerektiği ima edilmiştir (Çakır, 2009). Benzer bir fikir birkaç yıl sonra yayımlanan, daha akademik bir yazıda da vurgulanmıştır. Hukukçu bir akademisyen olan Ergün (2012) tarafından hazırlanan söz konusu yazıda, laikliğin etimolojisi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihi seyri aktarıldıktan sonra laiklik, laisizm ve laikçilik kavramları tartışılmaktadır. Türkiye'de en azından bazı dönemlerde laikliğin İslam'a karşı bir ideoloji olarak uygulandığını belirten Ergün (2012), devletin dini değerleri dikkate almasının laikliğe aykırı olmadığını, dini bir yapının devlet ve toplumu esir almasının laiklikle çeliştiğini ifade eder. Cumhuriyet döneminde devletin tüm dinlere karşı tarafsız olmak, din devlet ilişkilerini ayırmak ve dinin kurumsal ve anayasal olarak kontrol edilerek siyasallaşmasının önüne geçmek için DİB'in kurulduğunu ancak bunun tam bir netice vermediğini belirtir. Ergün'e göre (2012) devlet din, din de devlet karşısında özerk olmalıdır. Bu çerçevede devlet kontrolünde bir kurum olan DİB, laik devlet anlayışına aykırıdır (s. 122). Dini cemaatlerin eğitim ve ibadet alanlarını kendilerinin yönetmesini, devletin sadece bir denetleyici olmasını önerir.

Ergün (2015) yılındaki yazısında da benzer şekilde devletin dini ve seküler ideolojilere karışmayıp, farklı dinleri anayasal güvence altına alıp tanımasını ve dini hayata müdahale etmeyip sadece hakemlik yapmasını vurgular. Nursi'nin görüşlerine benzer bir şekilde iman, ahlak ve adalet gibi değerlerin zayıf olduğu bir toplumda iktidar gücüyle dinin tebliğ edilmesinin etkili olmayacağını, aksine dini, suiistimale ve çıkar ilişkilerine açık hale getireceğini öne sürer (Ergün, 2015, ss. 118-119). Siyasal İslam'ı bu açıdan Kemalizm gibi tepeden inmece, jakoben ve elitist olmakla itham eder (Ergün, 2015, s. 121). Özetle, Ergün özelinde Köprü, Türkiye'deki laiklik uygulamalarını toplumsal bir mühendislik olarak görüp eleştirmekle birlikte demokrasi ve laikliği reddeden *İktibas*'ı veya diğer radikal İslamcı görüşleri de şiddetle eleştirmektedir. Ergün'ün yazılarının *Köprü'deki* diğer yazılarla (Öktem, 1995) benzerliği ve derginin farklı sayılarında Ergün'ün ilgili yazılarına yer vermesi yazarın görüşlerinin Köprü tarafından da paylaşıldığı şeklinde değerlendirilebilir.

Köprü'deki yazılar, devlet tarafından baskılanmayan, anayasal güvence altına alınan din politikaları ile demokratik laikliği savunduğu gibi bireyselleşmeyi de destekleyerek dindarlığın kişilerin kendi tercihlerine bırakılmasını vurgular. Örneğin, Çakır (2008), Nurculuğun tabandan yukarı bir dini hareket olduğunu, sivil toplum ve cemaatlerin bireysel dindarlaşmaya katkı sağlayabileceğini, ancak dini alanda zorlamanın doğru olmadığını öne sürer. 1995 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile “Laiklik Üzerine” başlığıyla yapılan röportajdan da anlaşılacağı üzere Köprü, Demirel'in laikliğin temel gayesinin din ve vicdan hürriyetini muhafaza etmek olduğu, laiklik ilkesinin dinsizlik anlamına gelmediği halde geçmişte yaşanan olumsuz tecrübeler sebebiyle böyle anlaşıldığı şeklindeki fikirlerini benimsemektedir. Köprü, Demirel'in (1995) demokrasi olmaksızın hukuka uygun bir laiklik olamayacağı görüşünü desteklemektedir.

Sonuç

Türkiye’de en fazla tartışılan kurumlarından biri olan DİB hakkında pek çok çalışma olmakla birlikte dini grup ve cemaatlerin DİB’e bakışı, DİB’le ilişkileri yeterince incelenmemiş bir konudur. Bu makale kapsamında Sufi Nakşibendi, radikal İslamcı ve Nurcu üç dini cemaatin DİB hakkındaki görüşleri, DİB’e bakış açıları, sınırlı bir kaynak olmakla beraber, onların perspektiflerini yansıtan dergiler üzerinden ele alınmıştır.

Altınoluk’ta yer alan yazılarda sıklıkla Türkiye’de belirli dönemlerde uygulanan laiklik anlayışı eleştiri konusu olmuş, baskıcı laiklik politikaları yerine daha demokratik ve özgürlükçü modeller savunulmuştur. *Altınoluk*, bu açıdan laikliği tamamen reddetmeyip bunun yerine din, devlet ve toplum arasında uzlaşma sağlayacak dini alanın otonomisini tanıyan ancak bir taraftan da dini alanı denetleyip dini alandaki farklı aktörlerin çatışmalarını aşacak cemaatler üstü DİB gibi devlet kurumlarını savunmuştur. *Altınoluk*, Türkiye’deki çeşitli politikaları ve DİB’in bazı tutumlarını çelişkili bulmakla beraber DİB başkanlarıyla gerçekleştirdiği röportajlarda görüldüğü üzere DİB’in görüşlerini okurlarıyla paylaşmayı, DİB ile iş birlikler kurmayı doğru bulmuştur. Derginin temsil ettiği Erenköy Cemaati veya Sufi Nakşibendi ekolün DİB ile temelde bir sorunu olmadığı, DİB’in çeşitli sınırlılık ve çelişkilerini görmekle beraber demokratik bir laiklik anlayışı çerçevesinde DİB’i benimsediği söylenebilir. *Altınoluk*’taki yazılarda din ve ahlak alanındaki hizmetlerde tasavvufi yaklaşımların önemine dikkat çekilirken bir yandan da DİB’in cemaatler üstü bir çatı kurum olarak dini alandaki çalışmalarının önemine vurgu yapılmaktadır.

Said Nursi’nin demokrasi ve özgürlük temalı din yorumunu takip eden *Köprü*, Türkiye’deki laikliğin tarihsel süreç boyunca uygulanma biçimini eleştirmiş, özgürlükçü ve demokratik bir düzenin önemine sıkça vurgu yapmıştır. *Köprü*’nün diğer iki dergiden farklı olarak daha fazla akademik yönelimli olduğu söylenebilir. Ancak bu akademik ağırlığa rağmen *Köprü*’deki yazılar, Said Nursi’nin düşünsel mirasının dışına çıkmamaktadır. Dergideki DİB ve laiklik hakkındaki içeriğin büyük oranda anayasacılık, demokrasi ve özgürlük temaları etrafında süreklilik göstermesi Nursi’nin bu konulardaki vurgusuyla örtüşmektedir. *Köprü*, Diyanet’i tümden yok sayan bir yaklaşımda olmamıştır, ancak baskıcı bir laiklik anlayışıyla DİB’in sağlıklı işleyemeyeceğini vurgulamıştır. *Köprü*’deki çeşitli yazılarda, *Altınoluk*’a benzer bir şekilde, DİB’in mali ve siyasi özerkliğinin olması gerektiği ifade edilmiştir.

İktibas dergisinde ise diğer iki dergiden farklı olarak DİB’e ve resmi din siyasetine karşı keskin bir olumsuz tutum görülmektedir. *İktibas* hem dinin geleneksel yorumlarını hem de devletin resmî ideolojisini eleştirmektedir. *İktibas*’ta din ve devlet ilişkilerini ele alan neredeyse bütün yazılarda sert bir demokrasi ve laiklik karşıtlığı dikkat çekmektedir. *İktibas*, kendisinin temsil ettiği radikal İslamcı anlayışın, modern demokrasi ve laikliğin hiçbir biçimi ile barışamayacağını sıklıkla vurgulayarak DİB dahil sistemle her türlü uzlaşma arayışını reddetmektedir. Modern demokrasi ve laiklik çizgisinde olmanın “batıl” bir yol olduğu ifade edilmektedir.

Altınoluk ve *Köprü*’deki bazı yazılara yakın bir çizgi de *İktibas*, Türkiye’deki laiklik tecrübesini militanlık ve baskıcılıkla eşleştirmektedir. Ancak *İktibas*’ın sistemle ve sistemin parçası olarak dinin devlet tarafından araçsallaştırılmasının aracı olarak gördüğü DİB’e karşı hiçbir olumlu yaklaşımı söz konusu değildir. *İktibas*, DİB hakkında oldukça olumsuz haber ve yorumlara yer vermektedir. *İktibas*’ın muhalefeti, DİB’in ötesinde, Diyanet’in de parçası olduğu laik siyasal düzenedir denilebilir.

Üç derginin DİB hakkındaki yazılarında kendi dini görüş ve yaklaşımlarının etkili olduğu dikkat çekmektedir. Ancak aynı zamanda her üçünün de DİB'i ağırlıklı olarak laiklik bağlamında ele aldığı da görülmektedir. Bu açıdan çarpıcı biçimde üç dergide de DİB hakkında, örneğin DİB'in faaliyet alanları, yürüttüğü hizmet veya çalışmaların yeterliliği veya kısıtlılıkları, dini yorumlarındaki çelişki veya katkıları gibi somut konulara rastlanmamıştır. Üç dergi de DİB'i daha çok soyut siyasi tartışmalar, laiklik meselesi ekseninde ele almaktadır.

Dergiler, kendi dini grup ve cemaatlerinin görüşlerini yansıtan yazılar yayımlamaktadır. Bu açıdan Türkiye'de dini cemaatlerin DİB ile ilişkisinin incelenmesi için temel bir kaynak oluşturmaktalar. Ancak cemaatlerin DİB ile ilişkisi, DİB'e bakışı elbette dergiler haricinde farklı yazı kaynakları ve yazılı olmayan kaynaklar üzerinden çeşitli boyutlarıyla incelenmesi gereken önemli bir konudur. Bu makale kapsamında sınırlı bir biçimde de olsa üç dini grubun DİB'e bakış açıları kendi içlerinde müstakil olarak ve karşılaştırmalar yapılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Açık, H. (2020). *Günümüzde dinî bir akım olarak Erenköy cemaati ve dinî görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Algar, H. (2019). *Nakşibendilik*. İnsan Yayınları.
- Ali, J. A. (2012). Contemporary Islamic revivalism: Key perspectives. *American Journal of Islamic Social Sciences*, 25, 60-97.
- Altıkulaç, T. (1993). 13. Diyanet İşleri Başkanı Dr. *Tayyar Altıkulaç'ın görüşleri*. *Altınoluk*, 93, 16-19.
- Aras, A. (2011). Demokrasi İslam'ın ne yanına düşer? *İktibas*, 386, 24-28.
- Arslan, H. (2011). *Dini gruplar ve siyaset: Yeni Asya Grubu örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Atacan, F. (1990). *Cerrahiler*. Hil Yayınları.
- Atalar, K. (2021). *Ercümen Özkan: Entelektüel bir portre*. İlem Yayınları.
- Aybudak, U. (2022). *Türkiye'de devlet ve cemaatler: Laiklik sözleşmesi*. Siyasal Kitabevi.
- Büyükkara, M. A. (2016). *Çağdaş İslami akımlar*. Klasik Yayınları.
- Çakır, N. (2002). Demokrasi ve laiklik açısından devlet-toplum ikilemi ve şair kavramı. *Köprü*, 80.
- Çakır, N. (2008). Demokratik ve laik devlet dine şaire nasıl bakar? *Köprü*, 104.
- Çakır, N. (2009). Bediüzzaman'a göre İslam devleti ve anayasasının yeri zamanı-modern zamanlarda devletin dinle ilişkisi. *Köprü*, 105.
- Çakır, R. (2017). *Ayet ve slogan: Türkiye'de İslami oluşumlar*. Metis Yayınları.
- Demirel, S. (1995). Süleyman Demirel ile laiklik üzerine. *Köprü*, 51.
- Doğan, M. (1994). Merhaba laiklik dini. *Altınoluk*, 102, 12-13.
- Durmuş, M. (2002). Diyanet şurası: Devletin güdümünde din konsili. *İktibas*, 282, 13-18.
- Durmuş, M. (2006). Laiklik tanımsız mı? *İktibas*, 335, 13-18.

- Dursun, D. (1992). *Din bürokrasisi: Yapısı, konumu ve gelişimi*. İşaret Yayınları.
- Ergün, Ö. (2012). Laiklik ilkesinin yeniden düzenlenmesi ve uygulamadaki problemler, *Köprü*, 120.
- Ergün, Ö. (2015). Din siyaset ve din devlet ilişkisi üzerine bir deneme, *Köprü*, 131.
- Erkilet, A. (2005). *Ercümen Özkın* (T. Bora & M. Gültekingil, Ed.). İletişim Yayınları.
- Erkilet, A. (2017). *Ortadoğu’da modernleşme ve İslami hareketler*. Büyüyenay Yayınları.
- Ermış, B. (2018). *Günümüz dini grupların siyasetle ilişkisi (Altınoluk/Erenköy Cemaati)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve nitel içerik analizi*. Çizgi Kitabevi.
- Görmez, M. (2015). Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez’den hayati uyarılar. *Altınoluk*, 354, 6-11.
- Görmez, M. (2016). Ümmetin meseleleri üzerine muhasebe. *Altınoluk*, 366, 5-10.
- Gözaydın, İ. (2020). *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti’nde dinin tanzimi*. İletişim Yayınları.
- Güleçyüz, K. (1994). Meşihattan Diyanete. *Köprü*, 46.
- Işık, Z. (2021). *Modern kentte farklı kadınlar farklı dindarlıklar*. İz Yayınları.
- Kara, İ. (2019). *Cumhuriyet Türkiye’sinde bir mesele olarak İslam*. Dergâh Yayınları.
- Karaman, H. (1992). Diyanet, dini hürriyet, baskı ve hoşgörü üzerine. *Altınoluk*, 74, 17-19.
- Karaman, Y. V. (2020). *İslamcı dergilerde kapitalizm tartışmaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, E. (2018). *Secularism and state religion in modern Turkey: Law, policy-making and the Diyanet*. I.B. Tauris.
- Kentel, F. (2004). 1990’ların İslami düşünce dergileri ve yeni Müslüman entelektüeller: Bilgi ve Hikmet, Umran, Tezkire dergileri. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, 6.
- Kılıç, M. A. (2016). *İslamcı hafızada emek sorunu: Türkiye’de 1980-2000 arası İslamcı dergilerde sosyal adalet söylemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kutlu, S. (2009). Diyanet İşleri Başkanlığı ve İslam içi dini gruplarla (mezhep ve tarikatlar) ilişkileri. *Dini Araştırmalar*, 12(33), 107-127.
- Livaneli, Z. & Tanla, B. (2001). Diyanet’e güven yok. *İktibas*, 268.
- Mahçupyan, E. (2005). Öteki Diyanet de resmileşiyor. *İktibas*, 316.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye’de din ve siyaset*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2017). *Bediüzzaman Said Nursi olayı: Modern Türkiye’de din ve toplumsal değişim*. İletişim Yayınları.
- Maviş, N. (2017). *Türkiye’de İslamcılığın değişen siyasi dili: 1990’lı yıllarda İslamcı dergiler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.

- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research*, 1(2).
- Mezarıcı, H. (1992). Diyanet Vakfı soygun yapıyor. *İktibas*, 159.
- Okumuş, F. (2011). Türk tipi laiklik. *Altınoluk*, 309, 57-58.
- Öğüt, Z. (2022). *Sosyolojik bağlamda İsmailağa cemaati*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Öktem, N. (1995). Devlet ve din. *Köprü*, 50.
- Özkan, E. (1990). Laiklik ve demokrasi. *İktibas*, 139, 10-12.
- Özkan, E. (1996). *Tasavvuf ve İslam*. Anlam Yayınları.
- Özkan, E. (1999). *İnanmak ve yaşamak-III*. Anlam Yayınları.
- Öztekin, S. (2022). *Dini cemaat-siyasi parti ilişkisi bağlamında İskenderpaşa cemaati Refah Partisi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi.
- Sözer, S. (2018). *Modernleşme sürecinde geleneksel dini gruplar: İskenderpaşa Cemaati örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Sunar, L. (Ed.). (2019). *Bir başka hayata karşı: 1980 sonrası İslamcı dergilerde meseleler, kavramlar ve isimler*. Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Şahin, S. (2020). *Din siyaset ilişkilerine yönelik yaklaşım çerçevesinde Diyanet Dergisi ile İslamcı dergilerin kıyası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Tan, Y. S. (1992). Laik ambargo ne zaman bitecek. *Altınoluk*, 76, 13-14.
- Taşgetiren, A. (1993). Diyanet'teki sancı. *Altınoluk*, 93, 3.
- Taşgetiren, A. (1994). Hangi laiklik. *Altınoluk*, 102, 3-4.
- Taşgetiren, A. (2008). Ana sorun din ve laiklik yorumu. *Altınoluk*, 265.
- Tekin, M. (2017). Işıkcılık: Bir dönüşümün hikayesi. *Yakındoğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 81-96.
- Toprak, H. K. (2019). *Mihrap, minber ve devlet tek parti döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı*. Küre Yayınları.
- Vezir, A. (2000). Avrupalı Diyanet. *Altınoluk*, 172.
- Weismann, I. (2015). *Nakşibendilik*. Litera Yayıncılık.
- Yılmaz, M. N. (1993). Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz. *Altınoluk*, 93, 9-11.

MEDİAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Aralık/December 2024, 7(2), 63-81

Geliş: 19.10.2024 | Kabul: 09.12.2024 | Yayın: 31.12.2024

DOI: 10.47951/mediad.1570300

The Perspectives of Religious Groups on the Presidency of Religious Affairs in Türkiye: The Debates on the Presidency in the Periodicals *Altınoluk*, *Köprü* and *İktibas*

Ayşe POLAT*

Mahmut Bilal UZUN**

Extended Abstract

Introduction

The Presidency of Religious Affairs (PRA) was established in 1924. It is one of the most significant institutions in Türkiye and remains at the center of public debates concerning religion, politics, and secularism.

The Literature on the PRA, Religious Sects, and Islamist Journals

Numerous academic studies have examined the PRA from various perspectives, including its history, legal status, and role in politics. In the past decade, research has expanded not only on the PRA itself but also on Islamist journals, religious groups, and sects in Türkiye. However, there is a noticeable gap in comprehensive academic investigations into the relationship between the PRA and religious groups. This article aims to shed light on this topic by exploring the perspectives and ideas of various religious groups regarding the PRA through their periodicals. Periodicals play a key role in Türkiye for disseminating the ideas and perspectives of religious groups to broader public. They provide a valuable source to examine how Islamic groups perceive and engage with the PRA in Türkiye.

Three Religious Groups and Their Periodicals

To this end, three Islamic journals representing different religious groups in Türkiye were selected for examination in this study: *Altınoluk*, *Köprü*, and *İktibas*. *Altınoluk* is associated with the Nakshibendi Sufi Sunni order Erenköy Cemaati, *Köprü* represents the Yeni Asyacılar, a branch of the Nurcu movement, and *İktibas* is linked to the radical Islamist intellectual Ercümen Özkan and his circles.

* Dr. Öğr. Üyesi, Boğaziçi University, e-mail: ayse.polat@bogazici.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8739-6372, İstanbul, Türkiye

** Master's Student, İstanbul Medeniyet University, e-mail: mahmutbilal95@gmail.com, orcid.org/0000-0001-9251-9050, İstanbul, Türkiye

Altınoluk has been published as a monthly periodical since 1986. Ahmet Taşgetiren has long served as the journal's editor. *Altınoluk*'s content is predominantly Sufi-oriented. The journal infrequently publishes essays on contemporary, daily news, and when it does, the focus is primarily on issues affecting the global Muslim umma, such as the Palestinian conflict.

İktibas has been published since 1981, initially as a bi-weekly and later as a monthly periodical. Its essays are more polemical, and it includes a significant amount of everyday news articles and essays sourced from other periodicals. *İktibas* is strongly affiliated with Ercümen Özkan, who defines his perspective as rejecting both traditional Islam and modern secularism and democracy. Özkan is critical of Sufism and advocates for adherence to a "pure" form of Islam. He also harshly criticizes modernity and contemporary political systems, including humanism, democracy, and laicism, viewing them as incompatible with his vision of radical Islamic purity.

Köprü has been published since 1994 every three months. *Köprü* publishes articles explaining Said Nursi's ideas, as well as more academic or scholarly articles on topics such as science, religion, culture, politics, and justice. Compared to the other two periodicals, it can be considered more academic. Its approach can be described as "cultural reformist," supporting bottom-up reform aimed at transforming people and society rather than the political system. Aligned with Nursi's views, *Köprü* criticizes despotism and authoritarian regimes while supporting constitutionalism.

Method

This paper focuses on these journals' issues from 1990 to 2016. To find relevant material in these journal issues, a keyword search was conducted using the terms "Diyamet," "Diyamet İşleri Başkanlığı" (PRA), and "laiklik" (laicism) in both the Islamist Journals Project catalogue and the journals' online archives. A content analysis is undertaken in the articles identified in these journals. Themes and categories are created to find embedded meanings in each journal as well as across essays in all three periodicals.

One major finding of this study is that all three journals have produced only a limited number of articles or essays specifically addressing the PRA. Instead, they tend to discuss the topic in relation to broader issues of secularism and laicism in Türkiye. While all three journals emphasize the oppressive nature of laicism, their views on the PRA differ.

***Altınoluk*: The PRA as a Contradictory but Indispensable Institution**

Altınoluk acknowledges the dilemmas faced by the PRA, noting that it often struggles to satisfy both religious groups and the state. The journal points out how the PRA is sometimes used by the state for political purposes, including the instrumentalization of religion. At the same time, it views the PRA as crucial for promoting Islamic services in the public sphere in Türkiye.

It is noteworthy that *Altınoluk* has published several interviews with former Presidents of the PRA, some of which were conducted while they were still in office. These interviews addressed polemical issues of the time, such as the headscarf ban. However, the journal never directly challenged the Directors' perspectives. Additionally, some of the most frequent contributors to *Altınoluk* are individuals who have held senior positions within the PRA. In this context, the journal can be said to have closer connections to the PRA compared to the other two journals and their affiliated religious groups.

Altınoluk advocates for a more inclusive and democratic secularism that guarantees the full autonomy of the PRA. As a journal tied to a Sufi order, *Altınoluk* calls for the PRA to strengthen connections between religion, the state, and society.

***İktibas*: Secularism and The Categorical Rejection of the PRA**

İktibas criticized the PRA as part of its broader rejection of laicism, democracy, humanism, and other modern political ideologies. *İktibas* rejects the PRA entirely, in line with its radical Islamist stance, which critiques both traditional Islam, including Sufism, and modern political systems. While all three journals are critical of the repressive politics of secularism and the state’s pressures on practicing Islam in Türkiye, *İktibas* stands out for refraining from any attempt to negotiate between Islamic groups and the state. Instead, it advocates for the establishment of a pure Islamic perspective.

***Köprü*: Religion and the PRA as Neither Oppressed Nor a Tool of Oppression**

Articles about the PRA in *Köprü* reflect the journal's core characteristic, being written both based on Said Nursi's ideas and attitudes, as well as contemporary social and political intellectual debates. *Köprü* advocates for a more democratic form of secularism. It publishes numerous articles on democracy, constitutionalism, and justice, emphasizing that the state should neither restrict religion nor use it as an instrument of oppression.

In *Köprü*, on one hand, the Turkish model of secularism, early secular policies, and pressures on the religious sphere are criticized through Said Nursi's life story, while on the other hand, a system based on constitutional and democratic law is advocated. According to the journal religion should not be repressed, nor should it become a tool of oppression itself. *Köprü* underscores the need for a more democratic version of laïcité in Türkiye and highlights the importance of granting religious institutions like the PRA full autonomy.

Conclusion

Altınoluk and *Köprü* aim to reconcile religious values with the political system. While critical of radical secularist policies, particularly repressive ones, they also highlight contradictions within the PRA but acknowledge its existence and institutional significance. They believe the PRA can serve broader religious purposes, transcending specific religious groups. *İktibas*, unlike the other two journals, reflects a sharp negative stance towards the PRA and official religious policy. *İktibas* critiques both the traditional interpretations of religion and the state's official ideology.

The journals publish articles reflecting the views of their respective religious groups and communities. In this regard, they serve as a primary source for studying the relationship between religious communities and the PRA in Turkey. However, the relationship of these communities with the PRA and their perspectives on it is a significant issue that should be examined through various written and unwritten sources beyond these journals. This article attempts to present, albeit in a limited manner, the perspectives of three religious groups on the PRA, both independently and through comparisons.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.
Authors' contribution rates in the study are equal.

*****

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

*****

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale intihal.net yazılımıyla taranmıştır. İlgili dergi kurallarına uygundur.
This article has been scanned using the intihal.net software and adheres to the relevant journal's guidelines.

*****

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

This study adheres to the rules specified under the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive."